

[Telegram t.me/cinciva](https://t.me/cinciva)

İNSANI YAŞADAN NƏDİR?

Biz bilirik ki, ölümdən həyata gəlmişik, çünki qardaşlarımızı sevirik: qardaşını sevməyən insan ölü vəziyyətindədir.

(İohanın öyüdnaməsi, III, 14)

Özü firavanlıqla yaşaya-yaşaya, ehtiyacdan boğulan doğma qardaşının üzünə qapısını bağlayan adamın qəlbində Allaha məhəbbət olarmı?

(III, 17).

Övladlarım! Sözdə və dildə yox, işdə və həqiqətdə sevak.

(III, 18)

İlahi məhəbbəti qəlbində gəzdirən hər kəsi Allah xəlv edib və o da öz Allahını tanıyır.

(IV, 7)

Sevməyən insan Allahı dərk etməyib, çünki Allah məhəbbəti təcəssüm etdirir.

(IV, 8)

Heç kəs heç vaxt Allahı görməyib. Əgər biz bir-birimizi seviriksə, Allah bizim qəlbimizdədir.

(IV, 12)

Allah sevgi deməkdir, sevgiyə yaşayan insan Allahla bir yerdədir və Allah onun qəlbindədir.

(IV, 16)

Kim deyirsə ki Allahı sevirəm, lakin öz qardaşına nifrətlə yaşayır – o, yalan danışır, çünki gözünün önündəki qardaşını sevməyən kəs gözəgörünməz Tanrını necə sevə bilər?

(IV, 20)

Bir nəfər çəkməçi öz arvadı və uşaqları ilə bir kəndlinin mənzilində yaşayırdı. Ev-eşik və torpaq sahibi olmayan bu kişi ailəsini çəkməçiliklə dolandırır. Çörək baha, zəhmət haqqı isə az – qazandığı ilə zorla dolanırdı. Çəkməçi və arvadının iki nəfərə bir kürkləri vardı, o da geyinilməkdən cır-cındır vəziyyətinə düşmüşdü; ikinci il çəkməçi qoyun dərisindən təzə kürk almağa hazırlanırdı.

Payıza doğru çəkməçinin azca pulu toplanmışdı: arvadının sandığında üç rubl kağız pul vardı, beş rubl iyirmi qəpiksə kəndlilərin ona borcu yığılmışdı.

Çəkməçi səhərdən kürk üçün şəhərə getməyə hazırlanırdı. Arvadına məxsus pambıq gödəkcəni köynəyinin üstündən geyindi, mahud kaftanı əyninə saldı, üç rublu cibinə basdı, səhər yeməyini yeyər-yeməz əlinə əsasını alıb yola düzəldi. Düşünürdü ki, kəndlilərdən beş rublu da toplaram, üstünə üç rublu qoyaram və qoyun dərisindən kürk alaram.

Çəkməçi kəndə gəldi, bir kişiyə baş çəkdi – onu evdə tapmadı, arvadı söz verdi ki, həftə ərzində kişini pulla onlara göndərəcək, pulusa vermədi; başqasının qapısını döydü, kişi and içdi ki, pulu yoxdur, çəkmələrin yamanmağına görə ancaq iyirmi qəpik verdi. Çəkməçi qoyun dərisini borc götürmək istədi, amma dəri kürk ustası ona etibar etmədi.

– Pul gətir, – dedi, – onda istədiyini seçə bilərsən, borc geri qaytarmağın nə olduğunu yaxşı bilirik.

Beləcə, çəkməçi heç nəyə nail ola bilmədi, yamamağa görə kişidən iyirmi qəpik aldı, üstəlik də, kəndlinin köhnə keçə çəkmələrinə dəri üzlük çəkməyi boynuna götürdü.

Çəkməçi qəm dəryasına qərq oldu, iyirmi qəpiyi arağa xərclədi və evə – arvadın yanına kürksüz döndü. Səhərdən çəkməçi şaxtadan donmuşdu, içkidən sonra isə kürksüz də isti oldu. Yolla gedə-gedə bir əli ilə qar basmış daşları tıqqıldadır, digər əli iləsə keçə çəkmələri yellədir, öz-özünə deyiniirdi.

– Mənə kürksüz də istidir. Azca vurmuşam, bütün damarlarımı qızdırıb. Kürkə də ehtiyac qalmayıb. Kədəri də unutmuram.

şam. Bax mən belə adamam! Nəyimə gərəkdir? Mən kürksüz də keçinərəm. Ona ehtiyacım yoxdur. Amma arvad narahat olmağa başlayıb. Həm də ki adama acıq gəlir – sən onunçün can qoy, o da səni barmağına dolasın. İndi görərsən: pul gətirməsən, sənın papağını başından alacağam, vallah, alacağam. Bu nə olan şeydir? İyirmi qəpik pul ödəyir! İyirmi qəpiyə nə etmək olar, hə? Bircə dəfə içməyə yetər. Deyir ki, ehtiyacım var. Sənin ehtiyacın var, mənım yox? Sənin evin, mal-qaran, hər şeyin var, mənsə göz qabağındayam; sən öz əkib-becərdiyin çörəyi yeyirsən, mənsə hər şeyi min bir əziyyətlə almağa məcburam, təkcə çörəyə bir həftədə üç rubl xərcləyirəm. Evə dönürəm – çörək yoxdur – yenə rubl yanıq qoy. Belə, sən mənə çatanı ver.

Bu minvalla çəkməçi döngədəki kiçik kilsəyə yetişir, baxıb görür ki, kilsənin arxasında nə isə ağarır. Artıq hava qaralmağa başlamışdı. Çəkməçi diqqətlə baxır, amma dəqiq görə bilmir ki nədir. «Burada belə bir daş yox idi, – deyə düşünür. – Yoxsa heyvandır? Yox, heyvana oxşamır. Başdan adama bənzəyir, amma nədənsə, parıldayır. Axı adamın burada nə işi var?»

Yaxın gəldi – tam aydın oldu. Bu nə möcüzədir: adamdır ki var, diridir, yoxsa ölü, lüt oturub, kilsə divarına söykənib, tərpənmir də. Çəkməçi bərk qorxdu; öz-özünə düşündü: «Kimlərsə öldürüb, soyundurub və bura atıb. Bircə yaxınlaşmağın qalıb ki, sonra canını qurtara bilməyəsən».

Beləcə, çəkməçi ötüb getdi. Kilsənin arxasına keçdi – adam görünməz oldu. Kilsəni arxada qoydu, ətrafına baxdı, gördü ki, o, kilsə divarından yan çəkilib, qurcalanır, sanki, ətrafı gözədən keçirir. Çəkməçi bir az da qorxdu, öz-özünə düşündü: «Yaxınlaşım, yoxsa yanından ötüb-keçim? Yaxınlaşsam – pis olmaz ki: kim bilir, o necə adamdır? Yaxşı əməllərinə görə bura düşməyib. Yaxınlaşarsan, o da dik atılıb səni boğar və canını əlindən qurtara bilməzsən. Boğası olmadısa da, indi də gəl onunla əlləş. Bununla, bu çılpaqla nə edəsən? Öz paltarını, olar-olmazını çıxarıb verən deyilsən ki. Allah xatadan qorusun!»

Çəkməçi cəld addımlarla kilsədən uzaqlaşmağa başlamışdı ki, vicdan əzabı ürəyinə hakim kəsildi.

Çəkməçi ayaq saxladı.

– Niyə belə edirsən, Semyon? – o, öz-özünə söyləyir. – İnsan fəlakətə düçar olub, sənə qorxudan yan keçirsən. Yoxsa bərk varlanmısan? Qorxursan ki, var-dövlətini əlindən alarlar? Ey, Syoma, yaxşı iş tutmursan!

Semyon geri döndü və adama sarı addımladı.

II

Semyon ona yaxın gəldi, göz qoyub gördü ki, cavan adamdır, güclüdür, bədənində döyülmə izləri gözə çarpmır, görünən odur ki, şaxtadan donub və bərk qorxub; başını aşağı salıb oturub və Semyona baxmır, sanki, kor olub, gözlərini yuxarı qaldıra bilmir. Semyon düz onun yanına gəldi və birdən o, sanki, ayıldı, başını çevirdi, gözlərini açıb Semyona baxdı. Elə bu baxışdan da o, Semyonun xoşuna gəldi. O, çəkmələri yerə atdı, qurşağını açıb çəkmələrin üstünə qoydu, kaftanını əynindən çıxartdı.

– Anlamağa çalışıraq! – dedi. – Geyin görüm, haydı!

Semyon onun qollarını boynuna saldı, qaldırmağa başladı. O dikəldi. Semyon gördü ki, bu adam incə, təmiz bədəne, xoş sifətə malikdir, əlləri və ayaqları qırıq deyil. O, kaftanını yad adamın çiyinlərinə saldı, qoluna çatmadı. Semyon kaftanın qollarını aşağı dartdı, çırpdı və qurşaqla bağladı.

Semyon kartuzunu çıxarıb cılpaq adamın başına qoymaq istədi, “başına soyuqdur” deyə düşündü: “Mənim başım keçəldir, onunsa gicgahlarında qıvrım və uzun saçları var”. Yenidən başına qoydu. “Yaxşısı budur, çəkmələri ayağına keçirim”.

Onu oturtdu və keçə çəkmələri ayağına keçirtti.

Çəkməçi onu geyindirir və deyirdi:

– Bax belə, qardaş. Əl-ayağını ovuşdur və qızış. Bu işlərsə bizsiz də ötüşər. Yeriyə bilirsənmi?

Adamsa dayanıb durub, Semyonu xoş baxışlarla süzür, bir söz deməyisə bacarmır.

– Niyə danışmırsan? Burada qışlayası deyilik ki... Evə getmək lazımdır. Bu da dəyənəyim, zəiflənsə, söykən. Tərpən görüml!

O, yola düzəldi və asanlıqla yeridi, geri qalmadı.

Onlar yolla gedirlər və Semyon deyir:

– Hə, kiminkisən?

– Buralı deyiləm.

– Buradakıları tanıyıram ki... Onda bura necə düşmüşsən?

– Mənə söyləmək olmaz.

– Belə çıxır ki, xətrinə dəyiblər?

– Xətrimə dəyən olmayıb. Məni Allah cəzalandırıb.

– Məlumdur, hər şey Allahdandır, amma hər halda, bir yerə getməlisən. Hara gedirsən?

– Mənimçün fərq etməz.

Semyonu təəccüb bürüdü. Şuluqçuya bənzəmir, danışığı da nəzakətlidir, amma özü barədə heç nə demir. Və Semyon düşünür: «O qədər qəribə işlər olur ki», – və ona söyləyir:

– Nə etməli, gedək bizim evə... bir az sakitləşərsən.

Semyon yol gedir, qəribəsə ondan geri qalmır, yanaşı addımlayır. Külək qalxdı, Semyonun köynəyini qaldırdı, içkinin təsiri ötməyə başladı və onu titrətmə tutdu. Addımlayır, burnunu çəkir, qadın gödəkəcəsini bədəninə sıxır və fikirləşir: «Bu da sənin kürkün, kürk dalınca getdim, kaftansız geri döndüm, hələ bir çıpağın birisini də özümlə gətirirəm. Matryona «sağ ol» deməyəcək!» Matryonanı yadına salan kimi Semyonun qanı qaraldı. Qəribə dönüb baxan kimi də onun kilsə arxasından necə baxdığını yada salır və ürəyi atlanırdı.

III

Semyonun arvadı səhər tezdən yır-yığış eləmişdi. Odun doğramış, su gətirmiş, uşaqlara yemək vermiş, ağzına bir loğma çörək alıb fikrə getmişdi; düşünürdü ki, çörəyi nə vaxt bişirsin: indi, yoxsa sabah? Böyük bir çörək parçası qalmışdı.

Düşünür ki, əgər Semyon orada nahar edəsi olsa, onda şam vaxtı çox da yeməz və çörək səhər yeməyinə də bəs edər.

Matryona çörək parçasını oyana-buyana çevirdi və düşündü: «İndi çörək bişirən deyiləm. Onsuz da, bir bişirimlik çörək qalıb. Beşinci günədək birtəhər çatdırarıq».

O, çörəyi yığışdırdı və ərinin köynəyini yamamaq üçün stolun yanında əyləşdi. Köynəyini tikə-tikə əri barədə düşündü: görəsən, kürk üçün qoyun dərisini necə alacaq.

«Dəri satan onu aldatmasa yaxşıdır. Axı mənim ərim olduqca sadələvhüdür. Özü heç kəsi aldatmaz, onu isə körpə uşaq da suya susuz aparar, susuz da gətirər. Səkkiz manat az pul deyil. Yaxşı kürk düzəltmək olar. Aşılanmış dəridən olmasa da, hər halda, kürkdür. Ötən qışı kürksüz necə də çapaladıq! Nə çay üstünə, nə başqa yerə çıxa bilmədik. Yoxsa həyətdən çıxır, nə varsa, hamısına bükülür, mənəsə geyinməyə bir şey qalmır. Gec getdi. İndiyə qayıtmalıydı axı. Yoxsa tərlənimin başı kefə qarışıb?»

Matryona elə bunu düşünmüşdü ki, birdən artırmada pilləkənlər cırlıdadı, kimsə içəri daxil oldu. Matryona iynəni yerinə sancdı, artırmaya çıxdı. Gördü ki, iki nəfər içəri girdi: Semyon və papaqsız, keçə çəkməli hansısa bir kişi.

Ərindən çaxır iyi gəldiyini Matryona dərhal duydu. «Hə, elədir ki var, keflənib». Onu kaftansız, nazik gödəkcədə, əliboş, dinməz və sıxılan görüncə Matryonanın ürəyi qopdu. «Pulları arağa verib, hansısa nadürüsti başına daş salıb, – deyə düşündü, – hələ bir özüylə kimisə sürüyüb gətirib».

Matryona onları daxmaya buraxdı, özü də arxalarınca içəri keçdi, gördü ki, gələn yad adamdır, cavan və arıqdır, əynindəki kaftan da onlarınkıdır. Kaftanın altında köynək görünür, başında papaq yoxdur. Girən kimi də duruxaraq dayanıb, baxışlarını yerə dikib. Və Matryonanı fikir basır: yaxşı adam deyil – qorxur.

Matryona qaşqabaq töküb peçə tərəf çəkildi görsün ki, onlar nə istəyirlər.

Semyon papağını çıxarıb skamyaya əyləşdi.

– Hə, Matryona, deyəsən, şam hazırlamaq vaxtıdır!

Matryona burmunun altında nəse donquldandı. Peçin yanında duran kimi tərənəmz olmuşdu: gah ona, gah da o birisinə baxır və başını yelləməklə kifayətlənirdi. Semyon müşahidə edirdi ki, arvad özündə deyil, amma nə edəsən: sanki, heç nə görmürmüş kimi qəribin əlindən tutur və deyir:

– Əyləş, qardaş, şam edək.

Qərib skamyaya əyləşdi.

– Yoxsa hazırlamamısan?

Matryona cin atına mindi:

– Bişirmişəm, amma səninçün yox. Görürəm sən ağılını da itirmisən. Kürk dalınca getdin, köynəyini də itirdin, hələ özünlə hansısa lüt bir səfil də gətirmisən. Mənim sizin kimi əyyaşlara veriləsi şam yeməyim yoxdur.

– Bəsdir, Matryona, boş-boş çənə döyməyin nə mənası! Sən hələ bir soruş ki, necə adamdır...

– Söylə görüm, pulları neynəmişən?

Semyon əlini cibinə saldı, kağızı çıxarıb açdı.

– Pullar buradadır, Trifonovsa vermədi, sabaha boyun oldu.

Matryona bir az da özündən çıxdı:

– Kürk almamağı bəs deyil, sonuncu kaftanını da hansısa bir lütün əyninə taxıb və özü ilə gətirib.

Kağızı masanın üstündən götürdü, gizlətməyə apardı və öz-özünə deyindi:

– Şam yeməyim yoxdur. Bütün çılpaq əyyaşları yedizdirmək mümkün deyil.

– Eh, Matryona, dilini saxla. Gör əvvəlcə nə deyirlər...

– Sərxoş axmaqdan ağıllı söz eşitməzsən. Əbəs yerə sən əyyaş ələ getməmək istəmirdim ki, anam mənə kiş vermişdi – içkiyə getdi; kürk almağa getdin – o da elə.

Semyon arvadına izah etmək istəyirdi ki, o yalnız iyirmi qəpiyi içkiyə verib, lakin Matryona ağzını belə açmağa ona macal vermir: nə necə oldu, iki sözü birdən deyir. Arvad hətta on il bundan qabaq nə olduğunu belə yada saldı.

Matryona danışdı-danışdı, yerindən sıçrayıb Semyonun qolundan yapışdı.

– Gödəkcəmi ver görüm. Bircə o qalmışdı, onu da əynimdən çıxarıb öz əyninə salmışan. Ver bura, ala it, gülləyə gələsən!

Semyon gödəkcəni çıxarmağa başladı, qolunu çevirdi, arvad tutub darddı, paltarın tikişi qaçdı. Matryona gödəkcəni əlinə alıb başına keçirdi və qapıdan yapışdı. Çıxmaq fikrindəydi, amma ayaq saxladı: yaman coşmuşdu – acığını çıxarmaq, həm də bu adamın kimliyini bilmək istəyirdi.

IV

Matryona dayandı və dedi:

– Yaxşı adam olsaydı, lüt olmazdı; əynində bircə köynəyi də yoxdur. Xeyirxah iş dalınca getmişdinsə, bu ədəbazi haradan gətirdiyini deyərdin.

– Axı sənə deyirəm ki, yolla gedirəm, görürəm ki, o, kilsənin yanında lümlüt oturub, əməlli-başlı donub-qalıb. Axı yay deyil ki, çıpaq vəziyyətdə olasan. Allah mənə ona rast gətirdi, yoxsa itib-batardı. Hə, nə edəsən? Azmı belə işlər olur? Qolundan yapışdım, geyindirib bura gətirdim. Ürəyinə toxtaqlıq ver. Günahdır, Matryona. Müvəqqətiyik bu dünyada.

Matryona söymək istəyirdi, lakin qəribə baxıb susdu. Qərib skamyanın küncündə oturmaqdaydı, tərənəmirdi. Əlləri dizlərinin üstündə, başı aşağı dikilmiş, gözləri yumulmuşdu və sanki, nəşə onu boğurmuş kimi bürüşmüşdü. Matryona susdu. Və Semyon söyləyir:

– Matryona, yoxsa sən Allahın yoxdur?!

Matryona bu sözü eşitdi, qəribə bir də baxdı və birdən ürəyi yumşaldı. Qapıdan çəkildi, peç qoyulan küncə çəkildi və şam hazırladı. Fincanı stola qoydu, kvas süzdü, son tikəni ortaya qoydu. Bıçaq və çəngəl gətirdi.

– Yeyin də, – söyləyir.

Semyon qəribi stola doğru çəkdi.

– Keç görüm, qoçaq, – deyir.

Semyon çörəyi kəsdi və doğradı, şam eləməyə başladılar. Matryonasa stolun küncündə əyləşdi, əlini dirəyib qəribi süzür.

Matryonanın qəribə rəhmi gəldi və qəlbində ona qarşı məhəbbət oyandı. Birdən qərib şadlandı, daha sıxılmadı, baxışlarını Matryonanın üzünə dikdi və gülümsündü.

Şam etdilər; qadın stolu yığışdırdı və qəribi sorğu-suala tutdu:

– De görüm, kimlərdənsən?

– Buralı deyiləm.

– Bəs yola necə gəlib düşdün?

– Bunu mənə demək olmaz.

– Kim səni soydu?

– Məni Allah cəzalandırdı.

– Beləcə – çıpaq vəziyyətdə uzanmışdın?

– Elə beləcə, çıpaq uzanıb qalmışdım – donmuşdum. Semyon məni gördü, yazığı gəldi, kaftanını çıxarıb mənə geyindirdi və bura gəlməyi buyurdu. Allah sizə nicat versin!

Matryona yerindən qalxdı, pəncərə qarşısından Semyonun nimdaş köynəyini götürdü, həmin o pulunu ödədiyi köynəyi qəribə verdi; şalvar da tapıb gətirdi ona.

– Götür görüm, baxıram ki, köynəyin də yoxdur. Geyin, harada xoşun gəlir uzan – xorun, ya peçin üstündə.

Qərib kaftanı çıxartdı, köynəyi və şalvarı geydi, xorun üstünə uzandı. Matryona işığı söndürdü, kaftana bürünüb yatağa, ərinin yanına soxuldu.

Matryona başını kaftanın altına salıb uzanır və gözüne yuxu getmir, qərib elə hey fikrindən çıxır.

Qəribin son tikəni yediyi və sabaha çörək qalmadığı, ərinin köynək və şalvarını ona verməyi yadına düşən kimi qanı qaralırdı; amma onun necə gülümsədiyini xatırladıqca ürəyi atlanırdı.

Matryonanın gözüne uzun müddət yuxu getmədi və duyur ki, Semyon da yatmır, kaftanı üstünə dartır.

– Semyon!

– Nədir!

– Axı sonuncu tikəni yedik, mənə xəmir yoğurmamışam. Sabaha nə edəcəyimizi bilmirəm. Kırvəmiz Malanyadan nəşə xahiş edərəm.

– Yaşayacağıq, tox olacağıq.

Arvad uzandı və susdu.

– Görünür, yaxşı adamdır, lakin özü barədə bir söz demədi.

– Görünür, olmaz.

– Syom!

– Hə!

– Biz veririk, bəs bizə niyə heç kim heç nə vermirdi?

Semyon nə deyəcəyini bilmirdi. Söylədi:

– “Danışarıq da... Çevrildi və yuxuya getdi.

V

Semyon tezdən oyandı. Uşaqlar yatırlar, arvad qonşulardan çörək borc almağa gedib. Təkcə dünənki qərib əynində nimdəş şalvar və köynək skamyada əyləşib, göyə baxır. Dünənki ilə müqayisədə onun gözləri daha parıltılıdır.

Və Semyon söyləyir:

– Hə, əziz kəllə: qarın çörək istəyir, çılpaq bədənsə paltar. Özünü yedizdirmək lazımdır. İşləmək bacarırsanmı?

– Mən heç nə bacarmıram.

Semyon təəccübləndi və deyir:

– Həvəs gərəkdir. İnsan hər şeyə qadirdir.

– İnsanlar işləyirlər, mən də işləyəcəyəm.

– Adın nədir?

– Mixail.

– Hə, Mixayla, özün haqda danışmaq istəmirsən – öz işindir, amma nə buyursam, edəcəksən – səni yedizdirəcəyəm.

– Allah səni qorusun, mən də öyrənəcəyəm. Göstər nə eləməliyəm.

Semyon ipliği əlinə aldı, barmaqları arasına keçirtdi, dünyünləməyə başladı:

– Çətin iş deyil, bax...

Mixayla fikir verdi, o da barmaqlarına keçirtdi, o saat qaydasını anladı, dünyün vurdu.

Semyon ona qaynatmağın da yolunu göstərdi. Mixayla bunu da dərhal öyrəndi. Sahib ona cod tükü necə burmağın və tikməyin çəmini də göstərdi və Mixayla dərhal anladı.

Semyon hansı işi ona göstərdisə, o, hər şeyi dərhal anlayır və üçüncü gündən elə işləməyə başladı ki, sanki, ömrü boyu ayaqqabı tikib. Büküş salmadan işləyir, az yeyir; işdə fasilə yaranır – susur və elə hey yuxarı baxır. Küçyə çıxmır, artıq söz demir, zarafat etmir, gülmür.

Birinci axşam qadın onlara şam yeməyi hazırlamağa başlayanda onun gülümsədiyini görmüşdülər.

VI

Gün gün dalınca, həftə həftə dalınca, beləcə, il gəlib ötdü. Mixayla əvvəlki kimi Semyonun yanında yaşayır və işləyir. Və Semyonun işçisinin şöhrəti aləmə yayıldı: heç kim onun kimi təmiz və möhkəm tikmir və hətta çəkmə tikdirmək üçün mahal-dan da onun yanına gəlməyə başladılar. Beləcə, Semyonun gəliri artmağa başladı.

Günlərin bir günü qış vaxtı Semyon Mixayla ilə oturublar, işləyirlər, xizəkli fayton qoşulmuş zinqirovlu troyka daxmaya yan alır. Pəncərəyə tərəf boylandılar: fayton daxmanın yanında dayandı, qoçağın birisi qozladan enib qapını açdı. Əyninə kürk geymiş ağa faytondan çıxdı. Semyonun evinə doğru addımladı, artırmaya qalxdı. Matryona otaqdan çıxdı, qapını taybatay açdı. Ağa başını əyib daxmaya girdi, qamətini düzəltdi, başı az qala tavana dəyəcəkdi, bədəni ilə bütöv küncü tutdu.

Semyon yerindən qalxdı, təzim etdi və ağanın gəlişinə təəccübləndi. O, bu cür adam görməmişdi. Semyon öz qurumuşun biri, Mixayla aparıq, Matryona da quru talaşa kimi... bu işə, sanki, başqa dünyadan gəlmişdi: sifəti qıpqırmızı, dolu, boynu öküz boynu kimi, sanki, çuqundan tökülüb.

Ağa nəfəsini dərdi, kürkünü çıxartdı, skamyaya əyləşdi və deyir:

– Buranın sahibi kimdir?

Semyon irəli gəldi və deyir:

– Mən, zati-aliləri...

Ağa öz adamı tərəfə qışqırdı:

– Ey, Fedka, malı bura ver.

Oğlan qaçaraq gəldi, bağlamı içəri gətirdi. Ağa bağla-manı əlinə alıb stolun üstünə qoydu.

– Aç, – deyir. Oğlan bağlamı açdı.

Ağa barmağını malın üstünə qoydu və Semyona deyir:

– Hə, çəkməçi, sən qulaq as. Malı görürsənmi?

– Görürəm, – deyir, – zati-aliləri.

– Sən bunun necə mal olduğunu dərk edirsənmi?

Semyon əli ilə malı yoxladı və deyir:

– Yaxşı maldır.

– Yaxşıdır, yaxşı! Axmaq, sən bu cür mal görməmişən. Alman malıdır, iyirmi rubl ödənilib.

Semyon qorxdu və deyir:

– Harada görəsydik kil..

– Hə, elədir ki var. Sən bu maldan mənim ayağıma çəkmə tikməyi bacararsanmı?

– Olar, zati-aliləri.

Ağa onun üstünə qışqırdı:

– Necə yəni “olar”? Sən kim üçün tikdiyini və hansı maldan tikdiyini dərk elə. Mənə elə çəkmə tik ki, bir il getsin, əyilməsin, cırılmasın. Bacarırsan – altına gir, malı doğra, bacarmırsan – boyun olma və malı doğrama. Mən sənə qabaqcadan deyirəm: çəkmələr bir ildən tez cırılsa, əyilsə, səni həbsə atdıracağam; bir ildən tez əyilməsə, cırılmasa, işinə görə on rubl ödəyəcəyəm.

Semyon qorxuya düşdü və bilmir ki, nə desin. Dönüb Mixaylaya baxdı. Dirsəyi ilə onu dürtmələdi və pıçıldayır:

– Götürümmü?

Mixayla başını yellədi: yəni “işə qəbul et”.

Semyon Mixaylanın məsləhətinə əməl etdi, deyilən kimi, il ərzində əyilməyəcək, cırılmayacaq çəkmələri tikməyə boyun oldu.

Ağa oğlanı səslədi, sol ayağındakı çəkməni çıxarmağı əmr etdi, ayağını uzatdı.

– Ölçünü götür!

Semyon on verşok ölçüdə kağızı tikdi, ütülədi, diz çökdü, əlini yaxşı-yaxşı önlüyünə sildi ki, ağanın corabını batırmırsın və ölçünü götürməyə başladı. Semyon altlığı ölçdü, dabanın ölçüsünü götürdü; baldırların ölçüsünü götürmək istəyirdi, amma kağız uc-uca gəlmədi. Baldırlar kötük kimi qalın idi.

– Bax ha, çəkmənin boğazını korlama.

Semyon ölçü üçün daha bir kağız düzəltdi. Ağa oturub, corabın içində barmaqlarını tərpedir, daxmadakılırsa onu nəzərdən keçirirlər. Gözü Mixaylaya sataşdı.

– Bəs bu kimdir, – deyir, – sənin yanında?

– O, ustamın özüdür ki var, o da tikəcək.

– Bax ha, – ağa Mixaylaya söyləyir, – yadında saxla, elə tik ki, bir il getsin.

Semyon da nəzərlərini Mixaylaya dikdi; gördü ki, o, ağaya heç fikir də vermir, baxışlarını ağarın arxasındakı küncə yönəldib, sanki, kiməsə diqqətlə baxır. Mixayla baxdı, baxdı, gözlənilmədən gülümsündü və büsbütün işiqləndi.

– Sənə nə olub, axmaq, dişini ağardırısan? Yaxşısı budur, çalış çəkmələr vaxtında hazır olsun.

Və Mixayla deyir:

– Elə vaxtına çatacaq.

– Elə də lazımdır.

Ağa çəkməsini, kürkünü geydi və qarıya tərəf addımladı. Amma əyilməyi unutdu, başı qarının üst tirinə dəydi.

Ağa bərk deyindi, başını silib faytona əyləşdi və çıxıb getdi.

Ağa yola düşəndən sonra Semyon deyir:

– Çaxmaqdaşdır ki var. Bunu güzrlə də öldürə bilməzsən. Başıyla qarının taxtasını yerindən oynatdı, kefi belə pozulmadı.

Matryonasa söyləndi:

– Bu cür yaşayışla onlar necə kök olmasınlar?! Bu cür pərçimlənmiş ölüm də yaxın durmaz.

VII

Və Semyon Mixaylaya deyir:

– İşə götürməyinə götürdük, necə edək ki, işə düşməyə? Mal bahalı maldır, ağasa acıqlıdır. Səhv etməsək, yaxşıdır. Bax görüm, sənin gözün mənimkindən itidir, əlinin səriştəsi də mənimkindən artıq olub, ölçünü al görüm. Malı biç, mənə çəkmələrin üzliyyünü tikib tamamlayaram.

Matryona yaxın gələrək Mixaylanın necə biçməsinə baxır və onun nə etdiyinə təəccüblənir. Matryona da çəkməçi işinə vərdiş edib, baxır və görür ki, Mixayla malı çəkmə üçün biçmiş, dairəvi hissələrə bölür.

Matryona demək istəyirdi, amma öz-özünə düşünür: «Görünür, ağa üçün çəkmənin necə tikildiyini qanmadım; görünür, Mixayla daha yaxşı bilir, mane olmayım».

Mixayla bir cüt ayaqqabı biçdi, ucluğu tutdu və çəkmədə olduğu kimi iki ucluqlu yox, başmaq tikirmiş kimi bir ucluqlu ayaqqabı hazırlamağa başladı.

Matryona buna da təəccübləndi, amma mane olmadı. Mixaylasa elə hey tikir. Günorta yeməyinə döndülər, Semyon da gəldi, baxıb gördü ki, Mixayla ağanın malından başmaq tikib.

Semyon birdən partladı. «Bu necə oldu ki, Mixayla bir il işlədi, bircə kərə də çəşmadı, indisə bu cür müsibət törətdi? Ağa uzunsov boğazlı haşiyəli çəkmələr sifariş etmişdi, o isə altlıqsız başmaq tikib, materialı korlayıb. İndi mən ağa ilə necə hesablaşacağam? Belə mal tapmazsan».

Və o, Mixaylaya deyir:

– Bu nə olan işdir, əziz ağıllım, başıma gətirdin? Başımı kəsdin! Axı ağa çəkmə sifariş vermişdi, bəs sən nə tikdin, hə?

O, bu sözləri Mixaylaya söyləməyə başlamışdı ki, birdən qapı halqası çırpıldı, kimsə qapını döyürdü. Pəncərəyə baxdılar: kimsə çaparaq gəldi, atın yüyənini bağlayır. Qapını açdılar: ağayla gəlmiş həmin o cavan oğlan içəri keçir.

– Salam!

–Salam. Nə lazımdır?

– Hə, xanım çəkmələrlə bağlı göndərdi.

– Çəkmələrə nə olub?

– Çəkməyə nə olacaq! Ağaya çəkmələr lazım olmadı. Ağa dünyasını dəyişdi.

– Sən nə deyirsən!

– Sizdən çıxıb faytondaca keçindi. Fayton evə yan aldı, düşürtməyə çıxdılar, o isə un kisəsi kimi aşıb düşdü, artıq qacımışdı, faytondan güclə dartıb çıxartdılar. Və xanım da göndərdi, deyir: «Sən çəkməçiyə de ki, ağa yanınızda olub, çəkmə sifariş verib və burada material qoyub, belə de: çəkmə lazım deyil, cəld həmin materialdan ölü üçün başmaq tiksin. Hazır olanadək gözlə və başmaqları özünə gətir». Budur, gəlmişəm.

Mixayla stolun üstündən materialın doğranmış parçalarını götürdü, bürmələdi, hazır başmaqları götürdü, bir-birinə çırpdı, döşlüyünə sildi və oğlana verdi. Oğlan başmaqları götürdü.

– Ağalar, sağılıqla qalın! Allah xeyir versin!

VIII

Bir il də ötdü, iki il də, artıq altıncı ildir ki, Mixayla Semyonun yanında yaşayır. Əvvəlki qaydada yaşayır. Heç yerə getmir, artıq söz danışmır, bütün bu müddət ərzində yalnız iki dəfə gülümsünüb: birinci dəfə ev sahibəsi ona şam yeməyi verəndə, ikinci dəfə ağaya. Semyon öz işçisinə çox da fərəhlənmir. Haradan gəlib hara getdiyini bir daha soruşmur; bircə qorxduğu odur ki, Mixayla onu tərək etməsin.

Bir dəfə evdə oturublar. Ev sahibəsi çuqun saplıcanı peçə qoyur, uşaqlar o skamyadan bu skamyaya atılırlar, pəncərəyə baxırlar. Semyon bir pəncərə qarşısında ayaqqabı tikir, Mixaylasa o biri pəncərə qabağında daban taxır.

Oğlan skamyanın üstü ilə Mixaylaya tərəf qaçdı, onun çiyinə söykəndi və pəncərəyə baxmağa başladı.

– Mixayla əmi, baxsana, deyəsən, tacir arvad qızları ilə bizim evə tərəf gəlir. Qızlardan biri də axsaqdır.

Oğlan bunu deyər-deməz Mixayla əlindəki işi tulladı, pəncərə tərəfə döndü, küçəyə baxır.

Semyonu da təəccüb bürüdü. Axı Mixayla heç vaxt küçəyə baxmır, indisə pəncərəyə yapışıb, nəyisə nəzərdən keçirir. Semyon da pəncərədən baxdı; görür ki, doğrudan da, qadın onların həyatına doğru gəlir, tərtəmiz geyinib, əyinlərində kürk, başlarında xalçayabənzər yaylıq iki qızcığazın əlindən tutub gətirir. Qızlar iki alma kimi bir-birinə bənzəyir, seçmək mümkün deyil. Ancaq qızın birinin ayağı xarabdır – axsaya-axsaya yeriyir.

Qadın artırmaya qalxdı, əli ilə qapını yoxladı, dəstəyi özünə tərəf çəkib açdı. İki qızı özündən əvvəl içəri buraxdı və daxmaya girdi.

– Salam, ev sahibləri!

– Buyurun, keçin. Nə lazımdır?

Arvad stola yaxın əyləşdi. Qızlar onun dizlərinə sıxıldılar, adamlardan qorxurlar.

– Qızcığazlara yaz üçün dəri ayaqqabı tikdirmək lazımdır.

– Qoy olsun, mümkündür. Bu cür balacalar üçün tikməmişik, amma hər şey mümkündür. Haşiyəli və ya kişlə tikilib

çevrilmiş ayaqqabılar olar. Budur, məndə Mixayla bu işin ustasıdır.

Semyon Mixaylaya nəzər saldı və görür ki, Mixayla işi atıb oturub, qızlardan gözünü çəkmir.

Semyon Mixaylaya təəccübləndi. Düşündü ki, qızcığazlar, doğrudan da, gözəldir: qaragöz, toppuş, alyanaq, əyinlərindəki kürk və yaylıqlar da gözəl, bununla belə, Mixaylanın özünü bu cür aparması ona çatmır, o, qızcığazlara elə nəzər yetirir ki, sanki, onları tanıyır.

Semyonu maraq bürüdü və o, qadınla söhbətə girişdi – sövdələşməyə başladı. İşin altına girdi, ölçü götürdü. Qadın axsaq qızı dizləri üstə qaldırıb deyir:

– Bax, bu qızcığazdan iki ölçü götür; əyri ayağına bir ayaqqabı tik, düzə üçün. Onların ayaqları eynidir, birininki o birininkindən fərqlənmir. Əkizdirlər.

Semyon ölçü götürdü və axsaq qız barəsində deyir:

– Nədən bu cür olub? Belə qəşəng baladır. Anadangəlmə belədir?

– Yox, anasının altında qalıb.

Matryona söhbətə qarışdı, o da bilmək istəyir ki, bu qadın kimdir, uşaqlar kimindir və deyir:

– Siz onların anası deyilsiniz?

– Yox, nə anaları, nə də doğmalarıyam, canım, tam özgəninkilərdir – övladlığa götürmüşəm.

– Öz balaların deyillər, amma necə də yazığın gəlir!

– Necə yazığım gəlməsin, onların hər ikisini öz südümlə böyütmüşəm. Öz uşağım vardı, Allah əlimdən aldı, ona bunlar qədər can yandırmırdım.

– Bəs kiminkilərdir?

IX

Qadının ağzı qızıxdı və danışmağa başladı.

– Bu iş altı il əvvəl olub, – söyləyir, – onlar bir həftə içində yetim qaldılar: atanı çərşənbə axşamı dəfn etdilər, anasa cümə günü öldü. Atalarının ölümünün üçüncü günü onlar anadan da

məhrum oldular. Bu vaxtlar mən ərimlə kəndistanda yaşayırdım. Qonşu idik, yan-yana yaşayırdıq. Ataları kimsəsiz bir adam idi, meşədə işləyirdi. Hə, bir gün ağacı üstünə aşırıdılar, onu bədəni boyu tutmuş, basıb içəlatını çıxartmışdı. Güclə evə çatdırdılar, canını Allaha tapşırıdı, elə həmin həftə ərzində arvadı əkizləri, bax, bu qızları doğur. Kasıbçılıq, tənhalıq... qadın köməksiz qalmışdı, – qocadan, cavandan bir kəsi yox idi. Tək-tənha doğdu, tək-tənha da canını tapşırıdı.

Səhər tezdən qonşuya baş çəkməyə getdim, daxmaya girirəm, o isə ürək xəstəsi, artıq donub-qalıb. Ölüm ayağında qızın üstünə yığılıb. Bax, bunu altında qoyub – uşağın ayağı dartılıb. Camaat yığıldı: yuyub-təmizlədilər, tabutu düzəldilər, dəfn etdilər. Xeyirxah adamlar hər şeyi öhdələrinə götürdülər. Qızcıqazlar kimsəsiz qaldılar. Onları hara verəsən? Qadınlar içərisində südəmər uşaqly tək mən idim. İlk oğlumu səkkizinci həftə idi yedizdirirdim. Bir müddətə onları da özümə götürdüm. Kəndlilər yığılışdılar, onları hara vermək barədə çox fikirləşdilər, fikirləşdilər və budur, mənə deyirlər: «Marya, hələlik qızcıqazları yanında saxla, bizə vaxt ver, görək nə düşünürük». Mənsə ayağı düz olana bir kərə döşümü verdim, bu tapdalanmış isə yedizdirmədim: fikirləşdim ki, sağ qalmayacaq. Öz-özümə də düşünürəm ki, bu mələk bala niyə donub-qalıb? Ona da yazığım gəldi. Yedizdirməyə başladım, bir özümünkünü, iki də onları – üçünü döşümlə doyuzdurdum! Cavan idim, güc vardı, yemək də yaxşıydı. Allah o qədər süd verirdi ki, bəzən artıq da olurdu. İkisini yedizdirirəm, olurdu ki, üçüncüsü göz-ləyir. Qızların biri qopur, üçüncü uşağı əlimə alıram. Allah elə gətirdi ki, bu qızları yedizdirib böyütdüm, özümünkünüsə ikinci il basdırdım. Daha Allah uşaq vermədi. Bərəkətsə artmağa başladı. Bax budur, indi dəyirmanında tacirin yanında yaşayıyıq. Məvacib böyük, dolanışıq yaxşı. Uşaqsa yoxdur. Bu qızlar olmasaydı, mən tək necə yaşayardım! Bunları necə sevməyim! İndisə həyatımın mənası onlardır!

Qadın bir əli ilə axsaq qızı özünə sıxdı, o biri əli iləsə yanağından axan göz yaşlarını silməyə başladı.

Matryona da ah çəkdi və deyir:

– Görünür, atalar sözü elə-belə deyilməyib: “Atasız, anasız yaşamaq olar, Allahsızsa yaşamaq olmaz”.

Beləcə, söhbət etdilər, qadın getmək üçün ayağa qalxdı; ev sahibləri onu yola salırdılar, Mixaylaya nəzər yetirdilər. O isə əlləri dizləri üstündə oturub, gözünü yuxarı dikib, gülümsünür.

X

Semyon ona yaxınlaşdı:

– Nəsə olubmu, Mixayla, – deyir!

Mixayla skamyadan qalxdı, əlindəki işi saxladı, döşlüyünü çıxartdı, ev sahibinə və sahibəsinə təzim etdi və deyir:

– Ağalar, günahımdan keçin. Allah məni bağışladı. Siz də bağışlayın.

Və ev sahibləri görürlər ki, Mixayla işıq saçır. Semyon ayağa qalxdı, Mixaylaya baş əydi və ona dedi:

– Mixayla, görürəm ki, sən sadə bir insan deyilsən, mən də səni saxlaya bilmirəm;, səni sorğu-suala da tuta bilmirəm. Mənə bircə şey de: səni tapıb evə gətirəndə qaşqabaqlıydın və arvad sənə şam yeməyi verən zaman nədən onun üzünə baxıb gülümsündün və elə o vaxtdan daha da işıqlı oldun? Sonra, ağa çəkmələr sifariş verəndə, niyə ikinci dəfə güldün və o vaxtdan sifətin daha da nurlandı? İndi isə, qadın qızcığazları bura gətirəndə sən üçüncü dəfə güldün və başdan-ayağa nura qərq oldun. Mixayla, de görüm, nədən belə nur saçırısan və nə səbəbdən üç kərə güldün?

Mixayla dedi:

– Ona görə nur saçıram ki, mən cəzalandırılmışdım, indisə Allah məni bağışladı. Ona görə üç kərə güldüm ki, mən üç Allah kəlməsinin mənasını dərk etməliydim. Mən də Allah kəlmələrinin mənasını anladım; sənin arvadının mənə rəhmi gələndə mən bir kəlməni dərk etdim və ona görə də ilk dəfə gülümsündüm. Varlı çəkmə sifariş edəndə ikinci kəlmənin mənasını anladım və növbəti dəfə güldüm; indisə qızcığazları görəndə sonuncu kəlməni dərk etdim və üçüncü kərə gülümsündüm.

Semyon dedi:

– Mixayla, de görüm, Allah nəyə görə səni cəzalandırmışdı və dediklərin, hansı Allah kəlmələridir? Onları mənim də bilməyim vacibdir.

Mixayla söylədi:

– Allah məni ona görə cəzalandırdı ki, sözümdən çıxdım. Mən göydəki mələklərdən biri idim və Allahın sözümdən çıxmışdım.

Mən göydə mələk idim və Allah məni bir qadının canını almağa göndərdi. Yerə endim: görürəm ki, arvad uzanıb: xəstədir, əkiz uşaqlar – iki qız doğub. Qızcıqazlar analarının yanında qımıldanırlar və ana onları döşünə götürə bilmir. Arvad məni gördü, anladı ki, Allah onun canını almağa göndərib, ağladı və deyir: “Allahın mələyi! İndicə ərimi dəfn ediblər: meşədə ağac altında qalıb. Nə bacım, nə xalam, nə nənəm var; yetimlərimi böyüdəcək kimsəm yox. Canımı alma, uşaqlarımı yedizdirməyə, ayaq üstə qoymağa mənə macal ver! Uşaqlar anasız-atasız yaşaya bilməzlər!” Və mən də ananın sözüünə baxdım, qızın birini ananın döşünə qoydum, digərini qucağına verdim və Allahın dərgahına yollandım. Allahın yanına uçub gəldim və deyirəm: «Mən zahının canını almağı bacarmadım. Ata ağac altında qalaraq ölüb, ana əkiz uşaqlar doğub və yalvarır ki, canını almayım: «Uşaqlara süd verməyə, yedizdirməyə, onları ayaq üstə qoymağa macal ver. Uşaqlar anasız atasız yaşaya bilməzlər!» Və Allah buyurdu: «Gət, zahının canını al, o zaman üç kəlmənin mənasını dərk edəcəksən: biləcəksən ki, insanlarda nə var, insanlara nə verilməyib və insanları yaşadan nədir. Nə vaxt öyrənərsən, onda göyə qayıdarsan». Geri, yerə uçdum və zahının canını aldım.

Körpələr ana döşündən aralandılar. Cansız bədən çarpayuya düşdü, qızcıqazın birini basdı, ayağını dartdı. Kəndin üzərinə qalxdım, ruhu Allaha aparmaq istədim, külək məni ağzına aldı, qanadlarım quruyaraq, qopub düşdü və ruh özü Allahın dərgahına yollandı, mənə yolun yanında torpağa düşdüm.

XI

Və Semyonla Matryona kimi geyindirib-yedizdirdiklərini, kimin onlarla birgə yaşadığını anladılar, qorxu və sevincdən göz yaşları axıtıdılar.

Və mələk söylədi:

– Mən çöldə tək və çılpaq qaldım. Əvvəllər mən insanın nəyə ehtiyacı olduğunu, soyuğun, aclığın nə olduğunu bilmirdim və insan oldum. Bərk acdım, dondum və nə edəcəyimi bilmirdim. Görürdüm ki, çöldə Allah evi – kilsə var, Allahın evinə yanaşdım, orada gizlənmək istədim. Kilsə kilidlə bağlanmışdı, girmək mümkün deyildi. Və mən də küləkdən qorunmaq üçün kilsənin arxasında oturdum. Axşam düşdü, bərk acdım, dondum və möhkəm xəstələndim. Birdən duyuram: yolla insan gəlir, əlində çəkmə aparır, öz-özünə danışır. Və mən insan olduğum zamandan ilk dəfə ölümə məhkum insan sifəti gördüm və bu sifət mənə qorxunc gəldi, üzümü ondan çevirdim. Və bu adamın öz-özünə danışdığını, ondan öz canını qışın soyuğundan necə qoruyacağını, arvad və uşaqlarını nə ilə yedizdirəcəyini eşidirəm. Və düşündüm: «Mən soyuqdan və aclıqdan məhv oluram, budur, bu gələn adamı da narahat edən birçə odur ki, özünü və arvadını soyuqdan kürklə necə qorusun və haradan çörək tapsın. Ona kömək edə bilmərəm». İnsan məni gördü, qaşqabağını tökdü, bir az da qorxunc oldu və yanımdan ötüb-keçdi. Və mən qüssələndim. Birdən eşidirəm ki, insan geri dönür. Mən ona nəzər yetirdim və bayaqkı adam olduğunu gördüm: bir az əvvəl sifətindən ölüm saçırdı, indisə şux görünürdü və mən onun çöhrəsində Allahı tanıdım. O, mənə yaxınlaşdı, məni geyindirdi, götürüb evinə apardı. Mən onun evinə gəldim, arvadı qarşımıza çıxdı və danışmağa başladı. Qadın insanın bayaqkı vəziyyətindən də qorxunc görünürdü – ağzından ölüm qoxusu gəlirdi və bu qoxu məni nəfəs almağa qoymurdu. O, məni bayıra, soyuğa qovmaq istəyirdi və bilirdim ki, məni qovsa, öləsidir. Birdən əri ona Allahı xatırlatdı və o da qəflətən dəyişdi. Və o, bizə şam yeməyi qoyarkən özü mənə baxdı, mən də başımı qaldırıb ona baxdım – artıq

onda ölüm əlaməti yox idi, o, canlı idi və mən onun çöhrəsində Allahı tanıdım.

Və mən Allahın ilk kəlməsinin mənasını anladım: «İnsanlarda nə olduğunu biləcəksən». Və mən bildim ki, insanlarda məhəbbət var. Buna görə sevinməyə başladım ki, Allah vəd etdiyini mənə dərk etdirməyə başladı və mən birinci dəfə gülümsündüm. Ancaq hələlik hər şeyi bilə bilməzdim. Anlaya bilmirdim ki, insanlara nə verilməyib və insanları yaşadan nədir.

Mən sizinlə yaşamağa başladım və bir il yaşadım. Və bir nəfər gəldi ki, elə çəkmələr sifariş versin ki, onlar bir il getsin, cırılmasın və əyilməsin. Başımı qaldırıb ona baxdım və birdən onun çiyinlərinin arxasında öz yoldaşımı, ölüm mələyini gördüm. Məndən savayı heç kəs bu mələyi görmədi, mənə onu tanıdım və anladım ki, günəş qüruba enməmiş varlığının canı alınacaq. Və düşündüm: «İnsan birillik tədarük görür, amma bilmir ki, axşamadək yaşamayacaq». Və mən Allahın digər sözünü xatırladım: «İnsanlara nə verilmədiyini öyrənəcəksən».

İnsanlarda nə olduğunu mən artıq bilirdim. İndisə insanlara nə verilmədiyini öyrəndim. Öz bədənləri üçün onlara nə lazım olduğunu bilmək insanlara verilməyib. Mən növbəti dəfə gülümsündüm. Sevindim ki, öz yoldaşım mələyi gördüm və bir də ona görə ki, Allah digər sözü mənə anlatdı.

Lakin mən hər şeyi dərk edə bilmirdim. Onu dərk edə bilmirdim ki, insanları yaşadan nədir. Mən yaşamaqda davam edir və gözləyirdim ki, Allah son kəlməni mənə nə vaxt anladacaq. Və altıncı il əzik qızçıqazlar qadınla peyda oldular və bu qızların necə sağ qaldığının şahidi oldum. Anladım və düşündüm: “Ana uşaqlarına görə xahiş etdi və mən ona inandım, düşündüm ki, uşaqlar keçinə bilməzlər. Ancaq budur, özgə bir qadın onları yedizdirdi və böyütdü. Və qadın özgə uşaqlarına görə mütəəssir olub ağlayanda mən bu qadında canlı Allahı gördüm və insanların nədən canlı olduğunu anladım. Və dərk etdim ki, Allah son kəlməni mənə açdı və məni bağışladı, mən üçüncü dəfə gülümsündüm.

XII

Və mələyin bədəni çılpəqlandı, o, büsbütün nura elə qərç oldu ki, gözlə ona baxmaq mümkünsüzdü; və o, elə ucadan danışmağa başladı ki, sanki, səs onun içindən yox, səmalardan gəlirdi. Və mələk dedi:

– Öyrəndim ki, hər bir kəsi yaşadan özü barədə qayğılanması yox, məhəbbətdir.

Ana onu bilə bilməzdi ki, yaşamaq üçün onun uşaqlarına nə lazımdır, varlı da bilə bilməzdi ki, onun özünə nə lazımdır. Və heç bir kəs bilə bilməz ki, canlıya çəkmə, yoxsa axşama doğru ona ölü üçün başmaq lazımdır.

İnsan olanda ona görə sağ qalmadım ki, özüm barədə hər şeyi götür-qoy edirdim, məni yaşadan o oldu ki, yanımdan ötüb-keçən insanda və onun arvadında məhəbbət vardı, onların mənə rəhmi gəldi və məni sevdi. Yetimlər də onlar barəsində düşünülüyünə görə yox, özgə qadının qəlbində məhəbbət olduğuna görə sağ qaldılar: onun qızıcığazlara rəhmi gəldi, onları sevdi. Və bütün insanlar ona görə canlı deyillər ki, gecəgündüz özləri barədə düşünülər; onları yaşadan məhəbbətdir.

Mən əvvəllər bilirdim ki, Allah insanlara həyat verib və istəyir ki, onlar yaşasınlar, indisə başqa bir şeyi də anladım.

Mən dərk elədim ki, Allah insanların ayrılıqda yaşamasını istəmir və sonra onlara insanların hər birinə nə lazım olduğunu açmadı, istədi ki, onlar birgə yaşasınlar və sonra onların hər birinə və hamıya nə lazım olduğunu anlatdı.

İndi anladım: insanlara elə gəlir ki, onları canlı edən özləri barədə düşünmələridir, ancaq onlar eyni bir məhəbbətlə yaşayırlar. Kim ki bu məhəbbətin içindədir, o, Allahın himayəsindədir, çünki Allah məhəbbət deməkdir.

Və mələk Allahı mədh etməyə başladı, onun səsindən bütün daxma titrədi. Evin tavanı aralandı və yerdən göyədək odlu bir dirək uzandı. Semyon arvadı və uşaqları ilə yerə uzandılar. Mələyin belinin arxasında qanadlar açıldı və o, göyə qalxdı.

Və Semyon ayılıb özünə gələndə daxma əvvəlkitək dayanıb dururdu, artıq daxmada ailə üzvlərindən başqa kimsə yox idi.